

УДК 332.2

*А. В. Андрущенко,
Начальник відділу державного нормування природокористування,
Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Київській області*

ДО ПИТАННЯ ВИДІЛЕННЯ КОШТІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО СТАНУ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ

Висвітлюються форми виділення коштів державного і місцевого бюджетів громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини.

The forms of selection of money of the state and local budgets citizens and legal entities light up for proceeding in the previous state of earths, broken not through their fault.

Ключові слова: раціональне використання, попередній стан земель, стимулювання.

ВСТУП

Завданнями охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Зміст охорони земель включає такі елементи: обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування; захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, пересушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; збереження природних водноболотних угідь; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

Разом з тим, забезпечення виконання заходів щодо відтворення (відновлення) земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель без виділення коштів з державного або місцевого бюджету громадянам або юридичним особам, з вини яких відбулося таке порушення, є на сьогодні неможливим.

Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель являє собою комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості осіб, які здійснюють використання земель, у збереженні

і відтворенні родючості ґрунтів, здійсненні заходів щодо захисту земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності людини. Тобто йдеться про запровадження такого економічного механізму, який стимулював би раціональне використання та охорону земельних ресурсів при веденні сільськогосподарської діяльності [4].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель стисло пояснюється у статті 205 Земельного кодексу України, де передбачено ряд заходів щодо забезпечення суб'єктами господарювання раціонального землекористування, а саме: надання податкових і кредитних пільг, виділення коштів для відновлення попереднього стану земель, звільнення від плати за землю ділянок у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану, компенсація зниження доходу внаслідок тимчасової консервації земель. Проте ці механізми не діють автоматично. Потрібно здійснити послідовне державне регулювання землекористування, залучаючи економічні стимули до екологічної спрямованої діяльності суб'єктів господарювання.

Виділення коштів з державного або місцевого бюджетів громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини, є одним із найефективних видів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель.

Таблиця 1. Розміри економічного стимулювання за здійснення протиерозійних заходів з урахуванням ерозійної ситуації

Ерозійна ситуація	Середньорічні втрати ґрунту від ерозії, т/га*	Відсоток відшкодування вартості робіт, здійснених за власний рахунок					
		додаткових витрат на здійснення агротехнічних протиерозійних заходів	створення полезахисних та інших лісових насаджень	проведення рубок догляду в захисних лісосмугах	будівництво гідротехнічних протиерозійних споруд	ремонт протиерозійних споруд	Проведення землеустрою з КМОТ
Нормальна	0 – 2,0	30	100	30	100	30	30
Критична	2,1 – 4,5	50	100	50	100	50	50
Передкризова	4,6 – 8,0	70	100	70	100	70	70
Кризова	8,1 – 12,0	100	100	100	100	100	100
Катастрофічна	більше 12,1	100	100	100	100	100	100

* Примітка. Річні втрати ґрунту від ерозії (т/га) можуть коригуватися для кожного природно-сільськогосподарського району.

Вивченням даної проблеми займалися такі науковці, як Д.І. Бабміндра, О.Ф. Балацький, І.К. Бистряков, В.А. Борисова, П.П. Борщевський, С.Ю. Булигін, В.Г. В'юн, В.В. Горлачук, Г.Д. Гуцуляк, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, П.П. Руснак, Тараріко, А.М. Третяк, М.М. Федоров, М.Г. Ступень, А.І. Дідковська та інші. Проте ця проблема потребує подальшого вивчення і необхідного дослідження деяких форм, передумов та обсягів такого фінансування.

ВКЛАД МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних заходів, у тому числі створення і додержання КМОТ.

Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних заходів проводиться за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі із захисту ґрунтів від ерозії за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою або ґрунтозахисним планом і виконаних за власний рахунок.

Інформаційною базою для економічного стимулювання раціонального використання і охорони земель від водної та вітрової ерозії є дані власників землі або землекористувачів щодо:

- змін у землекористуванні, які щорічно ними реєструються;
- змін у якісному стані ґрунтів, що визначаються спеціалізованими організаціями (один раз у 5 років);
- здійснених заходів щодо захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії в обсягах, передбачених у проектах землеустрою або в ґрунтозахисних планах;
- наслідків екстремальних природних ситуацій (злива, град, повені, пилові бурі тощо),

які мали місце в період між двома турами агрохімічного обстеження (за даними метеорологічних станцій);

— втрат ґрунту на ділянках, де внаслідок водної та вітрової ерозії при екстремальних природних ситуаціях (злива, град, повені, пилові бурі тощо) пошкоджено або знищено застраховані сільськогосподарські культури;

— створення захисних лісових смуг і будівництва гідротехнічних

протиерозійних споруд, проведення рубок догляду в лісосмугах і своєчасного ремонту гідротехнічних протиерозійних споруд;

— створення лінійних елементів КМОТ.

Вказані дані погоджуються з районними відділами (управління) Держкомзему, до банку даних яких власники землі та землекористувачі передають зазначену інформацію.

При створенні і додержанні елементів КМОТ, здійсненні комплексу протиерозійних заходів у обсягах, передбачених в проектах землеустрою або в ґрунтозахисних планах, при збільшенні або стабілізації вмісту гумусу в ґрунтах за період між двома турами агрохімічного обстеження, власникам землі або землекористувачам виплачується економічне стимулювання у відповідно розмірах (табл. 1).

2. Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних організаційних та агротехнічних заходів.

При виконанні робіт з організації території землекористування власниками землі або землекористувачами у відповідності з проектом землеустрою або ґрунтозахисними планами за власний рахунок їм компенсується від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт.

При якісному проведенні протиерозійних агротехнічних заходів за умови покращання або стабілізації якісного стану ґрунтів, що підтверджується матеріалами агрохімічного обстеження (відображеними в агрохімічному паспорті), власникам землі або землекористувачам виплачується від 30 до 100 відсотків вартості додаткових витрат за проведення агротехнічних протиерозійних заходів.

3. Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних лукомеліоративних та лісомеліоративних заходів.

Таблиця 2. Розміри економічного стимулювання за підвищення оцінки землі (у балах)

Підвищення бальної оцінки землі в порівнянні з попереднім агрохімічним обстеженням	Розмір економічного стимулювання по відношенню до грошової оцінки землі, відсотків	
	за кожен бал в інтервалі	максимальний в даному інтервалі (наростаючим підсумком)
0,0	0,5	0,5
0,1 – 5,0	0,6	3,5
5,1 – 10,0	0,7	7,0
10,1 – 15,0	0,8	11,0
15,1 – 20,0	0,9	15,5
20,1 – 25,0	1,0	20,5

При якісному проведенні поверхневого і корінного поліпшення сіножатей та пасовищ, розміщених на еродованих землях, щільованні їх площ власникам землі або землекористувачам виплачується від 30 до 100 відсотків вартості витрат на проведення цих заходів, виконаних за власний рахунок.

При створенні власниками землі або землекористувачами полезахисних та інших захисних лісових насаджень за власний рахунок їм повністю компенсується вартість витрат.

При проведенні регулярних рубок догляду в захисних лісосмугах власникам землі або землекористувачам виплачується від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт.

4. Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних гідротехнічних заходів.

При будівництві власниками землі або землекористувачами за свій рахунок гідротехнічних протиерозійних споруд їм повністю компенсується вартість витрат.

При регулярному нагляді за експлуатацією та проведенні своєчасного поточного ремонту протиерозійних гідротехнічних споруд власникам землі або землекористувачам виплачується від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт.

Фінансування капіталоємких ґрунтоохоронних заходів довгострокової дії (залізобетонних водоскидних споруд, лотків-швидкотоків, консольних перепадів та інших складних гідротехнічних споруд) може проводитися шляхом цільової субсидії для проведення певного обсягу робіт [2].

5. Економічне стимулювання розробників проекту та організаціям, що забезпечили впровадження проекту.

При якісному впровадженні комплексу протиерозійних заходів у обсягах, передбачених в проектах землеустрою, за умови покращення або стабілізації якісного стану ґрунтів, що підтверджується матеріалами агрохімічного обстеження (за показниками агрохімічного паспорту) розробникам проекту та організаці-

ям, що забезпечили впровадження цього проекту, розмір економічного стимулювання встановлюється на рівні 3 відсотків від вартості проекту і виплачується з плати за землю, що перераховується в державний бюджет.

6. Економічне стимулювання заходів з консервації деградованих,

малопродуктивних та техногенно забруднених земель.

Виведення деградованих і малопродуктивних земель під консервацію і визначення розмірів чистого доходу здійснюється при внутрішньому господарському землеустрою.

За тимчасову консервацію орних земель на схилах більше 3 із середньо- і сильнозмитими ґрунтами, еродованими не з вини суб'єктів стимулювання, при невикористанні їх у сільськогосподарському виробництві власникам землі та землекористувачам компенсуються середні втрати доходу, одержуваного з консервованої площі за попередні до консервації три роки в залежності від строку консервації (за договором):

5 років — 50 відсотків;

10 років — 60 відсотків.

Відшкодування частини втраченого доходу при тимчасовій консервації земель проводиться щорічно і поширюється на весь період тимчасової консервації земель.

Виведені на тимчасову консервацію ділянки орних земель (при невикористанні їх у сільськогосподарському виробництві) звільняються від земельного податку у продовж всього періоду консервації [3].

При використанні консервованих земель для сінокосіння та випасання худоби ставки земельного податку на них застосовуються, як на пасовищні угіддя. При цьому власникам землі та землекористувачам виплачується до 60 відсотків різниці у втраті середньорічного доходу, одержуваного з консервованої площі, за останні 3 роки перед консервацією і сучасного, на весь період тимчасової консервації.

При залуженні консервованих еродованих орних земель у заплавах річок власникам землі або землекористувачам виплачується від 50 до 100 відсотків вартості насіння та витрати на посів багаторічних трав.

За довгострокову консервацію деградованих і малопродуктивних орних земель власни-

кам землі й землекористувачам повністю повертається оцінювальна вартість землі.

7. Економічне стимулювання збереження і підвищення родючості ґрунтів.

Механізм економічного стимулювання за збереження і підвищення родючості ґрунтів сільськогосподарських угідь базується на принципах

Методики грошової оцінки земель, затвердженої постановою Кабінету Міністрів від 23 березня 1995 року № 213 та керівного нормативного документа — еколого-агрохімічна паспортизація полів і земельних ділянок.

За базові (первинні) дані при нарахуванні розміру економічного стимулювання приймається грошова оцінка 1 га земельної ділянки та динаміка показників агрохімічної оцінки землі в балах.

Умовою економічного стимулювання є покращення всіх показників родючості ґрунтів або їх стабілізація, приведені в агрохімічному паспорті земельної ділянки, і відповідно загальної агрохімічної оцінки в балах у порівнянні з оцінкою на час одержання цієї земельної ділянки у власність чи користування або попереднього агрохімічного обстеження.

За шкалою диференціації розмірів економічного стимулювання за підвищення бальної оцінки землі встановлюється відсоток економічного стимулювання всередині кожного інтервалу диференційовано за 1 бал, а сам розмір економічного стимулювання нараховується наростаючим підсумком.

Розмір економічного стимулювання складається із суми розміру, розрахованого за попереднім інтервалом та добутку, що одержаний від перемноження нормативу, встановленого для наступного інтервалу, на фактичний приріст балів (табл. 2).

Наприклад, якщо бал оцінки земельної ділянки збільшився на 1,1, то економічне стимулювання складатиме такий відсоток від грошової оцінки 1 га землі: $0,5 + 0,6 + 0,06 = 1,16$

Для нівелювання розмірів витрат при проведенні робіт з підвищення родючості ґрунтів гіршої і кращої якості вводиться коефіцієнт (К), що характеризує відношення грошової оцінки кращої землі (еталон) до грошової оцінки конкретної земельної ділянки. Для зони Полісся

Таблиця 3. Розміри економічного стимулювання при зменшенні ГДК забруднення ґрунтів важкими металами та залишками пестицидів і агрохімікатів

Збільшення ГДК у порівнянні з показниками попереднього агрохімічного обстеження	Розміри економічного стимулювання по відношенню до нарахованого стимулювання за збільшення бальної оцінки землі, відсотків	
	оцінка зменшення на кожну 0,1 ГДК в інтервалі	максимальний в даному інтервалі (наростаючим підсумком)
4,0 – 3,1	0,25	2,5
3,0 – 2,1	0,20	4,5
2,0 – 1,1	0,15	6,0
1,0 – 0,1	0,10	7,0

найвища грошова оцінка 1га дорівнює 5030 грн., для зони Лісостепу — 6930, для зони Степу — 6430 грн.

Наприклад, якщо земельна ділянка розташована у зоні Полісся і має грошову оцінку 2860 грн./га, то коефіцієнт збільшення економічного стимулювання становитиме $5030 : 2860 = 1,75$. Таким чином, розрахований розмір економічного стимулювання становитиме:

$$\frac{2860 \times 1,16}{100} \times 1,75 = 58 \text{ грн./га}$$

За умови, що рівень родючості ґрунтів земельної ділянки в балах зберігається на одному рівні при повторному агрохімічному обстеженні, рівень економічного стимулювання складає 0,5 відсотка до грошової оцінки 1 га цієї землі, помноженої на коефіцієнт.

Наприклад, якщо грошова оцінка землі становить 2860 грн./га, то економічне стимулювання становитиме:

$$\frac{2860 \times 0,5}{100} \times 1,75 = 25 \text{ грн./га}$$

Додаткове економічне стимулювання передбачається в умовах, коли рівень родючості ґрунтів в балах збільшується вище середнього (відсотків). Для визначення загальної суми економічного стимулювання дораховується 1 відсоток від неї.

Якщо рівень родючості ґрунтів за цей період зберігається на одному рівні, то до загальної суми економічного стимулювання додається 0,5 відсотки від неї.

У випадках недостатньої кількості коштів у місцевому бюджеті для цілей економічного стимулювання Кабінет Міністрів України може прийняти рішення про доплату з коштів державного фонду, сформованого з платежів за землею.

8. Економічне стимулювання захисту земель від забруднення небезпечними речовинами (пе-

Таблиця 4. Розміри економічного стимулювання при зменшенні рівнів забруднення радіонуклідами

Зменшення величини Кі/км ² в порівнянні з показниками попереднього агрохімічного обстеження	Розміри економічного стимулювання по відношенню до нарахованого стимулювання за покращання якісної оцінки земель, відсотків	
	оцінка зменшення Кі/км ² на одиницю в інтервалі	максимальний в даному інтервалі (наростаючим підсумком)
15,0 – 10,1	0,5	2,5
10,0 – 5,1	0,6	5,5
5,0 – 0,1	0,7	9,0

стицидами і агрохімікатами, радіонуклідами, важкими металами, іншими хімічними елементами тощо).

За базові (первинні) дані при нарахуванні розміру економічного стимулювання за зниження забруднення земель береться розмір нарахованого економічного стимулювання за підвищення агрохімічного балу землі або його збереження, до якого додається сума, що відповідає ступеню зниження забруднення.

При зменшенні забруднення ґрунтів важкими металами та залишками пестицидів розмір економічного стимулювання збільшується по кожному з цих елементів чи пестициду відповідно шкалі (табл. 3).

Наприклад, визначений вище розмір економічного стимулювання 58 грн./га при зниженні забруднення земельної ділянки одним з важких металів з 4 до 2,9 ГДК збільшиться до 59,68 грн./га, або на 2,9 відсотків.

Якщо агрохімічний бал оцінки землі зберігається на одному рівні, але зменшується забруднення одним з важких металів з 4 до 2,9 ГДК, то розмір економічного стимулювання становитиме на 1 га: 25 грн. + 0,72 грн. = 25,72 грн.

При зменшенні радіоактивного забруднення земель розмір економічного стимулювання землевласникам і землекористувачам збільшується відповідно до шкали (табл. 4).

Наприклад, визначений вище розмір економічного стимулювання 58 грн./га при зниженні забруднення з 15 до 8 Кі/км² збільшиться на: 2,5 відсотків + 1,2 відсотків = 3,7 відсотків, або до 60,14 грн./га.

При збереженні агрохімічного балу землі на одному рівні, але при зниженні радіоактивного забруднення з 15 до 8 Кі/км² розмір економічного стимулювання за 1 га становитиме: 25 грн. + 0,92 грн. = 25,92 грн.

ВИСНОВКИ

Виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, поруше-

них не з їх вини, може відбуватися у формі:

— економічного стимулювання за здійснення протиерозійних заходів, у тому числі створення і додержання КМОТ;

— економічного стимулювання за здійснення протиерозійних організаційних заходів;

— економічного стимулювання за здійснення протиерозійних агротехнічних заходів

— економічного стимулювання за здійснення протиерозійних лукомеліоративних заходів;

— економічне стимулювання за здійснення протиерозійних лісомеліоративних заходів;

— економічного стимулювання за здійснення протиерозійних гідротехнічних заходів;

— економічного стимулювання розробників проекту та організаціям, що забезпечили впровадження проекту;

— економічного стимулювання за поліпшення культуртехнічного стану земель;

— економічного стимулювання заходів з консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель;

— економічне стимулювання збереження і підвищення родючості ґрунтів;

— економічного стимулювання захисту земель від забруднення небезпечними речовинами (пестицидами і агрохімікатами, радіонуклідами, важкими металами, іншими хімічними елементами тощо).

Література:

1. Закон України "Про охорону земель": Прийнятий 19 червня 2003 року № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 29. — Ст. 1431.

2. Дідковська Л.І. Основні принципи організації і стимулювання раціонального використання і охорони земельних ресурсів в аграрній сфері // Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій. — К.: ОІЕ НАН України, 2005. — С. 28—37.

4. Трегобчук В., Сабо Ю., Тютюнник Ю. Організаційно-економічні механізми раціонального використання і охорони земель в умовах ринку // Економіка України. — 1993. — № 11. — С. 64—69.

5. Третяк А.М., Другак В.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування. — К.: ЦЗРУ, 2003. — 337 с.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2010 р.